

Ölümlle yaşam arasında...

Dr. Ali Demirel

1975 yılında Trabzon'da doğdu. 2000 yılında KTÜ Tıp Fakültesini bitirdi. Sinop Ayancık Devlet Hastanesinde Başhekimlik, İstanbul Yakacık Çocuk ve Doğumevi Hastanesinde Başhekim Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 2006 yılında Organ ve Doku Nakli Koordinatörlüğüne başladı. 2009 yılından bu yana Organ ve Doku Nakli İstanbul Bölge Koordinatörlüğü görevini yürütmektedir. Dr. Demirel evli ve iki çocuk babasıdır.

Ademoğlu, yaratılıştan beri ölümsüzlüğün çaresini aramıştır. Lokman hekimden tutun da masallara destanlara konu olan ölümsüzlük iksiri, ölümsüzlük suyu vs. gibi hep bir hayalin peşinden gitmiş ama ölüm Kuran'da yazdığı gibi her canlının kaçınılmaz sonu olmuştur. Tanatoloji (ölüm bilimi) ölümün ne olduğunu tarif etse de oldukça karmaşık bir durumdur aslında. İnsanoğlu yaşamı kalp atımı olarak değil, hep nefes alıp vermekle ilişkilendirmiştir. Son nefesini vermek, soluk aldığım her an, olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi ifadelerin aslında hayatın bir nefes almakla başlayıp bir nefes vermekle bittiğini bize göstermektedir. Bizler yani organ nakli koordinatörleri ölüm anında kaybedilen kişinin yakınlarında ölümün acısını, kaybedilen kişinin boşluğunu, isyanını, karamsarlığını ve bir daha sevdiklerini göremeyecekleri hissini görmekteyiz. Gözlerindeki acılı bakışın ve belki de isyanın olduğu o anlarda yanlarındayız. Ölen kişi için son bir iyilik yapmalarını sağlamak adına.

Ölümsüzlüğü ararken Lokman Hekim, aslında insanoğlunun nasıl daha güzel ve kaliteli yaşayabileceğinin yollarını bulmuş, birçok hastalıkla başa çıkabilmenin yollarını öğrenmiş ve gelecek nesillere bunları aktarmıştır. Organ nakli de çağımızın mucizevi tedavi yöntemlerinden biri olmuştur: İşlevini kaybetmiş bir organın yenisiyle değiştirilmesi... Söylerken aslında dile kolay gibi gelse de çok büyük emek, eğitim, çaba ve özveri isteyen bir işlemdir. Bir vücuda kendinden olmayan başka bir organ nakledeceksiniz, o organ da kişinin yaşamasının sağlıklı olmasını sağlayacak. Peki, nereden bulunacak bu organ? Bu mucize nasıl gerçekleşecek? Nefes almakta bin bir güçlük çeken biri, nasıl rahat nefes alacak? Haftanın üç gününü diyaliz makinesine bağımlı geçiren ve su

içemeyen biri, nasıl doya doya su içecek?

İnsanoğlu doğar, büyür ve ölür. Ölümün ise birçok sebebi vardır. Kimi zaman hastalık, kimi zamansa ani bir kaza. Trafik kazası, iş kazası, yüksekte düşme, kurşunlanma, boğulma veya ani bir tansiyon yükselmesi neticesi beyin kanaması. Bunlar yoğun bakımlarda yatması gereken hasta potansiyelidir. Ve yoğun bakım hekimlerinin tek bir amacı vardır; hastayı kurtarmak! Adı üzerinde yoğun bakımda tedavi sonucu bazen hasta kurtulamaz ve beyin ölümü gerçekleşir. Beynin tüm fonksiyonları durmuştur. Ancak kısa bir süreliğine de olsa kan akımı devam eder. 2238 Sayılı Kanununun 11. Maddesine göre 2 uzman hekim tarafından kanıta dayalı tıp hükümlerine dayanılarak verilen beyin ölümü kararı ölümdür. Bazen beyin ölümü kararı alınmadan kalbin durması sonucu hasta kaybedilir. Ölümde tek bir gerçek vardır: Her ölüm aslında beyin ölümüdür. Kalp atımı devam etse de beynin kanlanması durması, kişinin ölümüdür. Bunun aksine kalbi duran bir hasta eğer erken müdahale edilirse beyin kanlanması devam ettiğinde yaşamına devam eder. Ölümün gerçek tanımını aileye anlatabilmek, yoğun bakımlarda yakınlarını kaybedenlerin ölümü kabullenmesi ve verecekleri tepkilerin azalmasını sağlayacaktır.

Yoğun bakım hekimleri ve organ nakli koordinatörleri, meslek yaşantılarında genellikle ani gelişen olaylar neticesinde meydana gelen ölüm vakaları görmektedirler. Hiç beklenmedik bir anda yaşanan kayıplar, yakınlarının aşırı tepki vermesine neden olmaktadır. Gayet doğal ve insani bir durumdur. Yapılması gereken, süreci iyi yönetebilmektir. Günlerdir yoğun bakım kapısında bekleyiş, umut, tekrar kavuşma hasreti; ölüm haberi ile sona erer. Artık yakınlarını tekrar göremeyecek olmanın verdiği hüznün, belirsizlikle birleşir

ve geçmeyen saatler başlar. Ölüme inanmamak, "Acaba hatalı karar mı verildi?" diye düşünmek... Aile fertleri arasında "Acaba başka bir hastaneye mi götürsek?" diyenler bile olur. Oysaki her şey bitmiştir. Kimse ölümü sevdiklerine yakıştıramaz. Ama mutlak son gelmiştir ve artık yapılacak ne yazık ki hiçbir şey kalmamıştır.

Ölüm sürecinde yakını kaybeden hastaların tepkileri çok farklıdır. Kabullenemeyen bir grup vardır. Dışa kapalı, hekim ne derse desin, bir başkasının gelip yakınının yaşadığı haberini vermesini bekler. En zor olan konu, beyin ölümünü açıklamaktır. Ölü birinin organlarının işlevini sürdürdüğünü anlatmak, artık yaşamadığını ama kan dolaşımının devam ettiğini ifade etmek yoğun bakım hekiminin en zor görevidir. Ölen kişinin yakınları dışarıya kendilerini kapalı tuttuğu için algılamakta zorlanırlar. Bir çiçeğin dalından kesilince bir süre daha tazeliğini koruması veya kopan bir parmağın bir süre sonra yerine dikildiğinde canlılığını koruması gibi örnekler verilse de, anlatmak ve kabullenmek oldukça zor bir durumdur.

Kaybedilen kişinin yaşı, ölümü kabullenmekte ve iletişimde oldukça önemli bir kriterdir. Ölenin yaşı ne kadar genç ise isyan ve acı o kadar büyük olmaktadır. Aslında her ölüm erkendir ama küçük yaşlarda çocuğunu kaybeden bir aile ile iletişim kurmak oldukça zordur. Aile bireyleri bir suçlu ararlar. Ölümü kabullenemezler ve neden kendilerinin değil de çocuklarının öldüğünü sorgularlar. İsyân, reddetme ve dışardan gelen iletişime kendini kapatma hali vardır. Bir insanın başına bundan daha büyük bir felaket gelebilir mi? Aile içindeki birbirine bağlılık, ölüm sürecini kabullenmekte rol oynayan başka bir faktördür. Birbirine sıkı sıkıya bağlı ailelerde yas sürecinin atlatılması zordur. Ancak iyi bir diyalog

kurulduğunda aile içi bağlılık ve birbirlerine olan destekleri kabullenmeyi oldukça kolay hale getirebilir. Aile bireyleri uzun süredir birbirlerinden ayrı olduklarında süreci yönetmek oldukça zorlaşır. Tepkiyi ölçmek oldukça zordur. Yaşanan kırgınlıklar ortada bir ölüm olmasına rağmen verilecek tepkiyi değişken hale getirebilir. İçsel dünyalarında uzun süre yaşanan ayrılıkların pişmanlığı olsa da dışavurumlar genellikle ölen kişi ve diğer aile bireylerini suçlar tarzda olmaktadır.

Ölümün gerçekleştiği aileye anlatıldıktan sonra acı, kabullenememe, isyan ve suçlu arayışları başlar. Bireyler bu anlarda dışı kapalıdır ve dünya yansa umurlarında değildir. Çünkü canlarından can kopmuş, sevdiklerini kaybetmişlerdir. Birden hastane yetkililerinden görüşme yapmak isteyen birilerinin olduğu bilgisi gelir. Kimdi ki şimdi bunlar? Daha biraz önce ölüm haberi verilmemiş miydi? En acı haber verildi, daha ne konuşacaklardı acaba? Zaten hastane gerekeni yapsaydı yakınları ölü müydü? "İlgilenmediler ki hastamızla..." Sorular, karmaşalar. Zaten acısını daha yaşayamamıştı ki aile, şimdi birden başka bir bilinmezlik hâkim olur. Organ nakli koordinatörü olduğunu söyleyen biri, aile bireylerini bir odaya alır. Aileye hal, hatır sorar. Acılarını paylaştığını, yardımcı olabileceği bir konu olup olmadığını sorar. Ama bir belirsizlik var ortada. Aile acı çekerken ne istiyor olabilirler ki? Kısa bir tanışmanın ardından, "Yakınınızı kaybettiniz ama organlarını bağışlayarak başkalarının hayatını kurtarabilirsiniz. Organlarını bağışlamaya ne dersiniz?" sorusu gelir. Organ bağıışı mı? Madem böyle bir şey var, neden bizim yakınımız kurtulamıyor? Yine sorular, karmaşık duygular hâkim olmaya başlar. Çünkü insanoğlunun doğasında ego vardır. Benim hastam, benim yakınım ve ben duygusu her zaman önce gelir.

Yakınını kaybetmenin acısı başkalarını düşünmenin önüne geçer. Öncelik kendi yakını olmalıdır. Eğer birinin yaşama ihtimali varsa, bu kendi yakınları olmalıdır. Düşünün bir kere çocuğunuzun bulunduğu okulda yangın haberi aldınız. İlk aklınıza gelen çocuğunuz değil mi? Ama o okulda yüzlerce çocuk daha var. Eğer durumu iyi haberini aldıysanız hemen onun en yakın arkadaşlarını merak edersiniz. Aslında yadırganacak bir durum değildir. Aksine insan olmanın doğasında olan bir duygudur.

Yakınınızın organlarını bağışlar mısınız? Kendi organlarınızı bağışlar mısınız? Bu sorular ölüm anı gelmeden sorulsaydı, cevapların yüzde 70-75 oranında evet olacağını biliyoruz. Ama en zor anda ölüm haberini alınca ülkemizde organ bağıışı oranı yüzde 25'e kadar düşmektedir. Organ bağıışı için yaptığımız aile görüşmelerinde en çok yaşadığımız

sorun, aile bireylerinin beyin ölümünü tam olarak anlayamaması olarak göze çarpmaktadır. Beyin ölümü daha önce hiç duymadıkları veya duyduklarında pek de önemsemedikleri bir şeydir. Toplumdaki algı, bitkisel hayat gibi bir durum olduğudur. Aksine bitkisel hayat bir yaşam belirtisi içerirken beyin ölümü tam anlamıyla ölüm halidir. Gelişen tıp ve modern hastaneler sanki hiçbir hastanın ölmeyeceği hissi yaratmaktadır. Eğer hasta ölürse öncelikle fazla ilgilenilmediği düşünülmemektedir. Hekim ile hasta yakınları arasındaki büyük sorunların da kaynağı aslında budur. Yakınlarından alınacak organ ile bir başkasının hayata tutunması sağlanabilirken neden kendi yakınları kurtarılamadı sorusu, sıklıkla karşılaştığımız bir sorudur.

Aileden organ bağıışı isterken yapılan görüşmelerin hiçbiri birbirine benzemez. Hepsinin farklı bir hikâyesi vardır. Organ nakli koordinatörleri görüşmeye girmeden önce mutlaka medikal ve paramedikal geçmişi araştırır. Ölen kişinin yakınlarının ölümü algıladıklarından emin olmak için kısa bir sohbet yapar. Eğer tamamen algılanırlarsa, görüşme yapılan kişilerin tutum ve davranışlarına göre bir yol haritası çizerler. En uygun an geldiğinde soruyu sorarlar: Yakınınızın organlarını başka insanların yaşama tutunmasına vesile olması için bağışlar mısınız? Kısa bir sessizliğin ardından, aile bireylerinin birbirlerinden kaçırıldığı bakışlar, organ nakli koordinatörü üzerinde toplanır. Önce, "Organ bağıışı ne demek?" sorusu gelir. Organ yetmezliği yüzünden yaşam mücadelesi veren hastalardan en uygunlarına yapılacak organ nakli ile sağlığına kavuşmasının sağlanacağı anlatılır. Eğer görüşme yapılanlardan herhangi biri veya birkaçı organ bağıışı ile ilgiliyse görüşme devam eder. Organların kimlere gideceği, nasıl alınacağı, cenazenin ne zaman ve nasıl teslim edileceği ve organ alacak kişilerle tanışma şartları gibi sorulara cevap aranmaktadır. Kaybedilen kişinin başka bedenlerde yaşayacağı, ölen yakınları adına iyilik yapma duygusu organ bağıışına evet demekte oldukça etkin faktörlerdir. Verdikleri organ bağıışı kararı, acılarını bir süreliğine unutup farklı bir düşünceye girmelerine neden olur.

Organ nakli koordinatörü, yaptığı görüşmelerde aslında ikna etmeye çalışmaz. Sadece doğru bilgi vererek en doğru kararı vermelerini bekler. Ölen kişinin sağlığında ne düşündüğünü sorgular. Ama toplumun büyük çoğunluğu, organ bağıışı veya kan bağıışının çok kutsal bir görev olduğunu benimsese de yakınları arasında bu kararlarını dile getirmez. Ölüm, yaşayan ve sağlıklı olan biri için oldukça uzak ve dile getirilmemesi gereken bir konudur. Organ bağıışı da ancak öldükten sonra yapılabileceği için konuşulmadan kişinin kendi düşüncesinde tozlu raflarda bir yerlerde kalır. Aile ile

yapılan görüşmede, ölen kişinin hayatta olsaydı başka insanlara iyilik yapmak hakkındaki fikirleri sorgulanır. Eğer karar önceden verilmişse tereddüt edilmeden evet cevabı verilir. Çünkü insan bedeni toprak altında kaybolup gitmesindenense hiç tanımadığı birilerine can olmasından daha güzel bir şey olabilir mi? Hala kafasında netleştiremeyenler için birçok soru vardır. Acaba organ bağıışı dinen caiz midir? Organ bağıışında bulunmak günah olabilir mi? Tüm büyük dinlerde, temel esas insanın yaşamasına yöneliktir. Nüfusunun neredeyse tamamına yakınının inandığı kutsal kitap Kuran'ı Kerimde "Kim bir canı, başka bir cana ya da yeryüzünde fesat çıkarmasına karşılık olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir adamın hayatını kurtarırsa sanki bütün insanların hayatını kurtarmış olur." (Maide Suresi 32. Ayet) buyurulmaktadır. Diyanet Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 03.03.1980 tarihinde aldığı kararla, organ bağıışının ve naklinin caiz olduğu belirtilmiştir.

Organ nakli yapılacak kişinin torpilli biri olup olmadığı kuşkusuz genelde vardır. Neye göre hastaların seçildiği hep merak konusudur. Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği hasta seçim kriterleri tamamen bilimsel ve şeffaftır. Hastaların tüm özellikleri, kan grubu ve doku grubu değerlendirilerek en uygun hastaya organın nakledilmesi sağlanmaktadır. Çünkü nakil yapılan hastanın şifası önemlidir. Nakil yapılacak hastanın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı olması yeterlidir. Din, dil, ırk, yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan "en uygun" hasta belirlenir. En fazla tereddüt oluşturan konulardan biri de organ alma işleminin nasıl yapılacağıdır. Cenazenin bütünlüğü bozulmadan yaşayan bir insana gösterilen ihtimalla organlar alınır ve aynı titizlikle kapatılır. Cenaze ve defin işlemleri için tüm evraklar eksiksiz hazırlanarak aileye teslim edilir.

Organ bağıışı için yaptığımız aile görüşmeleri sonucu yaptığımız istatistiksel çalışmalarda organ bağışlamamanın en önemli sebepleri olarak şunları görüyoruz: Toplumda bilincin yaygın olmadığı, yaşarken organ bağıışı hakkındaki düşüncelerin paylaşılmadığı, böylesine zor bir kararın diğer aile bireylerine bırakılması gibi etkenler... Ölümünden sonra bile halen daha hiç tanımadığımız birilerine, hem de tek çarelerinin bizlerin bağışlayacağı bir organ olduğunu düşünmek, ölümünden sonra geride kalanların acılarını bir nebze olsun hafifletecektir. Organ bağıışı, en yakınımızı kaybettiğimiz anda hiç tanımadığımız ama belki de bizim de aralarında olabileceğimiz nice insanları kurtarabilmektir. Şeyh Edebalı'nın dediği gibi: İnsanı yaşat ki devlet yaşasın. Organ yetmezliğine girip organ nakli bekleme ihtimali, organ bağıışıcısı olabileme ihtimalinden 3 kat fazladır. Organ bağıışına evet deyin, kendiniz ve sevdiğiniz için...